

УДК 159.947.331.102.312.-057.87.

Злочевська Л.С.

**Арт-терапія як метод розвитку мотивації до творчої
праці у профорієнтаційній роботі з учнівською молоддю.**

Соціально-економічний розвиток сучасного суспільства пов'язаний з його технічним прогресом у промисловості, сільському господарстві, енергетиці, а, також, з формуванням людських трудових ресурсів, вихованням та підготовкою людей до виконання суспільно корисних і індивідуально необхідних нових трудових функцій. Зростає не тільки значення трудової діяльності для людини, зростає її складність і відповідальність за виконання роботи.

Робота в житті сучасної людини посідає значне місце. На думку вчених, людина третину свого життя проводить на роботі, бо праця – це прояв особистісної соціалізації у суспільстві, це реалізація творчих здібностей, як виявлення найвищої суспільної цінності, це можливість задовольняти біосоціальні потреби. Бути позбавленим працювати, значить бути позбавленим участі у житті суспільства. Право на працю та інтерес до неї – компоненти невіддільні від щастя та радості життя.

Нові ринки, нові системи відношень будуть створюватися та входити у життя суспільства, в міру того, як будуть змінюватися епохи, старі ринки і старі системи - сучасна людина повинна бути завжди готовою до змін.

Професійне самовизначення особистості можна розглядати як одну із сторін її цілісного життєвого самовизначення, яке має зв'язок з процесами самопізнання, само оцінювання, формування світогляду і знаходження власної позиції.

Юнацький вік традиційно вважається періодом інтенсивного розвитку самосвідомості особистості, коли зміна соціального статусу, нові соціальні ролі, умови та обставини, розширення соціальних контактів і новий зміст соціальних вимог до

молодої людини спонукають до соціального самовизначення та формування усвідомленого образу «Я».

Як сучасник епохи, як представник покоління кожен член суспільства обирає свій професійний шлях і стає перед вибором: приймати активну чи пасивну позицію стосовно свого професійного вибору, бути творцем своєї реальності чи підкоритися долі обставин.

Роль праці, як індивідуальної так і колективної діяльності, як форми і умови існування та розвитку людини, суспільства, ноосфери, можна розглядати як спосіб самореалізації людини в суспільному житті, в спілкуванні (комунікації, обміну інформацією), в пізнанні себе та навколишнього світу, у розвитку самовдосконалення і самоствердження, створення матеріальних і духовних благ.

На сучасному етапі розвитку психології як науки розглядаються і вивчаються різні аспекти трудової діяльності: такі як пізнання, спілкування та діяльність. Взаємовідносини психології і праці, як соціально-економічного процесу перебудови оточуючого світу, будуються на основі положень, які визначають направленість психологічної науки у забезпеченні трудової практики. Одним із цих положень є відображення значних індивідуальних особливостей та розпізнань, які притаманні кожній людині і які проявляються опосередковано у праці. Фактори праці суттєво впливають на стан психіки, змінюючи його в залежності від впливу цих факторів.

Важливе наукове і практичне значення має цілісна психологічна характеристика учнівської молоді і насамперед її творчих можливостей у період вибору і опануванню професією. Провідна діяльність цього віку – це оволодіння навичками з обраного фаху, коли формується творче ставлення до праці, вимальовуються індивідуальні професійні якості.

Професійна природність до конкретної діяльності вимірюється не тільки рівнем розвитку здібностей, але і багатьма особистісними якостями, насамперед, **характером мотиваційної сфери** – змістом мотивів, їх направленістю і ступенем активності. Індивідуальна ефективність діяльності особистості знаходиться у великій залежності

від мотивації. Мотивація може компенсувати різні професійні недоліки, але слабку мотивацію неможливо нічим компенсувати - її тільки можна **розвивати**. [1]

Характер мотивації у учнівської молоді (конкретні мотиви і мета, направленість, широта і інтенсивність) обумовлюється особливостями професійного поетапного становлення: вибір професії, реалізація вибору, в подальшому трудова діяльність.

Усі джерела активності особистості можна об'єднати поняттям мотиваційної сфери, яка включає в себе потреби, інтереси, установки, ідеали, наміри, направленість, нахили, переконання, а також, соціальні ролі, стереотипи поведінки, соціальні норми, правила, життєву мету і цінності, і, врешті, світосприймання в цілому.

За своїми проявами і функціями в регуляції поведінки, мотивуючі фактори можна розділити на три відносно самостійних класи:

- а) потреби і інстинкти як джерела активності;
- б) мотиви як причини, які вимірюють вибір визначених актів поведінки;
- в) емоції, суб'єктивні переживання, установки як механізми регуляції динаміки поведінки.

Найбільш повний перелік потреб людини визначив А.Маслоу, в якому в ієрархічній послідовності побудована структура супідрядності, де перша група створює основу, а п'ята – вершину ієрархії.

Концепція А.Маслоу відіграє важливе значення у розумінні реальних мотивів трудової діяльності, демонструючи таким чином спектр людських потреб і мотивів, а головне, їх відносна значимість і пріоритети задоволення.

Мотивація професійної діяльності у учнівської молоді має специфічний характер по відношенню до мотивації поведінки взагалі. Тому стосовно до завдань діагностики і прогнозування професійної придатності, її формування важливо розглядати не тільки те, які потреби збуджують молоду людину виконувати ту чи іншу діяльність (змістовні теорії мотивації), але й те як виникає намір виконувати (або не виконувати) конкретне завдання, досягати визначеної мети (процесуальні теорії мотивації).

Психічний розвиток особистості виявляє такі особливості, які спонукають до яскравого вираження індивідуальності, коли творче ставлення до професійного самовизначення допомагає розкрити її здібності, можливості та нахили.

Потребу досягати успіху (або мотивація досягнення) можна розглядати як досить стійке прагнення молодшої людини отримати високі результати у професійній діяльності, знайти своє місце у соціальному середовищі.

Розглядаючи мотивацію досягнення у юнацькому віці, слід приділяти велику увагу і такій стратегії поведінки - як направленість на уникнення невдач.

Загальне мотивування поведінки можна розглянути як три функції взаємозв'язку:

очікування бажаних результатів (оцінка імовірності); очікування винагороди (де відсутність або невідповідність зв'язку між результатом і винагородою знижують рівень мотивування); валентність (цінність винагороди, яку припускає для себе дана конкретна людина).

Сам процес праці для людини у юнацькому віці є достатньо сильним мотиватором, молода людина відчуває і реалізовує не тільки результативні (зовнішні) потреби, а і потреби внутрішні. В кожній молодій людині є особлива, тільки їй притаманна індивідуальна краса.

Існує багато вже відомих методів і підходів, які допомагають віднайти та розвинути неповторні індивідуальні здібності і якості особистості, підвищують мотиваційний рівень творчого ставлення до професійного майбутнього. У сучасній практичній психології ефективно застосовують і метод арт-терапії.

Арт-терапія - це метод терапії творчістю. Виходячи із релятивності поняття «Thegareia» (з грецької - турбота, доглядання, лікування), його вводять у понятійний апарат психології і педагогіки. Пріоритетним значенням стає турбота про людину, «де лікування розуміється як «соціально-психологічне лікування», як зміну стереотипів поведінки і підвищення адаптаційних здібностей особистості засобами художньої діяльності. В цьому контексті і сам термін «лікування» має ще один сенс відтінок -

позбавлення від чогось, що можна співвідносити до корекційних і реабілітаційних функцій арт-терапії [2].

Вплив образотворчої діяльності на розвиток особистості вивчається фахівцями різних профілів: філософами, психологами, педагогами, художниками та ін..

Виховне значення образотворчої діяльності аналізували відомі вітчизняні і закордонні вчені (О.В.Запорожець, Є.І.Ігнат'єв, В.С.Кузін, Б.М.Неменський, Н.П.Сакуліна, Б.М.Тепле, Є.А.Флерина, Б.П.Юсів, Б.Джефферсон, Е.Крамер, В.Лоунфельд, У.Ламберт, К.Роуланд та ін.). Образотворча діяльність дозволяє людині передати не тільки те, що вона бачить навколо, але і свої фантазії, дати волю уяві, усвідомити і змінити своє ставлення до тих або інших явищ або подій, промальовуючи їх. Також творча діяльність сприяє культурному розвитку особистості, є важливою для емоційного і інтелектуального розвитку, формування її особистісної зрілості.

На думку К.Юнга, образотворча діяльність являє собою внутрішню потребу – особливий інстинкт, завдяки якому людина стає інструментом вираження досвіду колективного несвідомого. У процесі індивідуалізації, що веде до усе більшого взаємопроникнення особистого і загальнолюдського, переборюється конфлікт між особистим і загальнолюдським, і людиною досягається максимальна соціальна реалізація своїх можливостей.

Методи арт-терапії через самовираження і самопізнання допомагають зрозуміти й оцінити своє минуле, розглянути сьогодення, створити образи і перспективи майбутнього.

Учнівська молодь, приймаючи участь у арт-терапевтичному процесі, набуває досвід позитивних змін, поступово приходять заглиблене самопізнання, самосприйняття, гармонізація особистісного розвитку, що стає фундаментальними основами професійного самовизначення.

Потенційний шлях до професійного самовизначення, самореалізації, самоактуалізації в учнівської молоді, відкриває нові риси характеру, те потаємне і незвідане, активізує вольові і мотивуючі фактори.

К.Роджерс писав: «допомогти людям стати особистостями це значно важливіше, ніж допомогти їм стати математиками або знатоками французької мови...» [3].

Метод арт-терапії має певні переваги порівняно з іншими методами. Насамперед - це можливість кожної людини, незважаючи на вік, стать, рівень освіти, приймати участь у арт-терапевтичній роботі. Арт-терапія є засіб невербального спілкування, який дає змогу свої переживання, почуття, роздуми, життєві ситуації розглянути і висловити символічною мовою, яка є однією з основ образотворчого мистецтва. Використовуючи арт – терапевтичні методи у роботі з учнівською молоддю з метою розвитку мотивації до творчої праці, ми бачимо як образотворча діяльність створює своєрідні «мости», які допомагають віднайти той особистісний творчий шлях, який приводить до суттєвих змін у пошуках професії. Активізуючи і збагачуючи комунікативні можливості людини, арт-терапія сприяє створенню нових моделей спілкування, покращує міжособистісну взаємодію.

Метод арт-терапії дає унікальну можливість людині для дослідження своїх несвідомих процесів, вираження й актуалізації прихованих ідей і станів, тих соціальних ролей, явищ і форм поведінки, які допомагають віднайти новий шлях реалізації своїх здібностей і можливостей. Форми роботи можуть бути як групові так і індивідуальні.

Результати образотворчої діяльності відображають об'єктивний стан людини, що дають можливість використовувати їх для ретроспективної оцінки проведення аналізу, досліджень, порівнянь.

У творчому процесі людина має можливість виражати свої думки, почуття, емоції, потреби-така робота дає високий позитивний емоційний заряд, формує активну життєву позицію і впевненість у своїх власних силах.

В контексті арт-терапевтичної роботи з учнівською молоддю метод спонтанного творчого малюнку наряду з відтворенням соціального простору дійсності може

створювати і модель майбутнього. Художня діяльність збагачує комунікативні можливості і соціальний репертуар, що дає можливість реалізувати той внутрішній потенціал молодшої людини, який і буде складати в подальшому основу позитивних змін у особистості.

Хочеться звернути увагу на перевагу групової роботи арт-терапевтичним методом, яка дозволяє розвивати ціннісні соціальні навички, формує адекватну самооцінку і веде до зміцнення особистої ідентичності. Завдяки взаємній підтримки, групова робота дозволяє спостерігати результати своїх дій і їхній вплив на оточуючих; дозволяє засвоювати нові ролі, розвиває навички прийняття рішень, а головне, розвиває комунікативні навички і здатність адаптації до групових «норм».

Можливості використання арт-терапевтичного методу у роботі з учнівською молоддю у напрямку розвитку мотивації до творчої праці відкривають широкий простір для створення нових форм роботи.

У практичній роботі з учнівською молоддю (старшокласники і учні ПТНЗ), нами використовувалась авторська арт-терапевтична техніка «Психологічні виміри професійного «Я». У старшокласників ця техніка мала більш конкретну назву «Моє професійне майбутнє», а в учнів ПТНЗ – «Моє професійне середовище».

Творчі роботи старшокласників можна поділити на три групи: перша – це чітко проявлено бачення свого професійного майбутнього, багато деталей підкреслюють конкретне уявлення про майбутню професію; друга група – це соціальне ставлення до майбутнього, тобто, якість загальне уявлення, або тільки напрямок інтересів, проявлений у символах; у третьої групи учасників ще не проявлений професійний шлях, а відтворено навколишнє соціальне середовище. Характерним для усіх груп учасників – це те, що на всіх малюнках ми бачимо проявлене особистісне соціальне «Я», - воно у всіх різне.

Інтерпретація робіт являла собою особливу складність, у зв'язку з тим, що існували суттєві відмінності у індивідуальних здібностях і психічному розвитку учнів.

Наблизитись до таємничого змісту малюнків – це значить наблизитись до розуміння внутрішнього світу людини, її почуттів, переживань, проблем.

Старшокласники із заохоченням і цікавістю виконували свої творчі роботи, деякі з учнів хвилювались, що їм не все вдалось відобразити; дехто просто дописував, коли не міг виразити інакше. Аналізуючи творчі роботи учасників, ми звертали увагу не на зовнішні прояви підходів до свого професійного майбутнього, а на символічний зміст, який допомагає побачити місце особистісного «Я» учнівської молоді, його свідомі і несвідомі аспекти.

Учні ПТНЗ виконували творчу роботу з назвою «Мое професійне середовище», зважаючи на те, що вони вже вибрали свій професійний шлях, де оточення і форми занять сприяли створенню професійного простору.

Роботи учнів ПТНЗ можна поділити на дві групи: перша – це група учнів, які змогли відтворити свій професійний вибір більш – менш конкретно і сформовано; а друга – це такі учні, які не змогли зовсім ні явно, ні символами визначитись у професійному просторі. З деякими учнями другим етапом роботи проводилось індивідуальне консультування і визначалось їх ставлення до себе і свого майбутнього. У більшості випадків вони чітко не уявляли де будуть працювати і ким. А саме головне і важливе було те, що вони не були впевнені в своїх професійних здібностях і можливостях.

Представлена методика «Психологічні виміри професійного «Я» підвищує зацікавленість у самодослідженні і глибоко терапевтична по суті. Адже розуміння особистісних внутрішніх процесів, усвідомлення свого ставлення, почуттів, проявів створюють в учнівської молоді відчуття впевненості і позитивної життєвої перспективи, а проявлене професійне майбутнє дає змогу ще раз подумати, замислитись і віднайти найбільш привабливе і реальне своє професійне визначення.

Арт-терапія заснована на мобілізації творчих можливостей людини, відновлює механізми саморегуляції і самоактуалізації, які допомагають віднайти своє місце у соціумі, реалізувати себе і досягнути своєї мети.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности. М: «ПЕРСЗ», 2001.
2. Лебедева Л.Д. Практика арт - терапии: подходы, диагностика, система занятий. С -Петербург: «Речь», 2005.
3. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека: Пер. с англ. М.М.Исениной; М.: Прогресс, Универс, 1994.
4. Толочек В.А. Современная психология труда. «Питер», 2006.

Злочевська Л.С.

Арт-терапія як метод розвитку мотивації до творчої праці у профорієнтаційній роботі з учнівською молоддю.

Стаття присвячена проблемі вибору професійного майбутнього учнівською молоддю. Розглядається роль мотивації до творчої праці у учнівської молоді в сучасних умовах ринкової економіки. Висвітлюються чинники, які впливають на професійний вибір молоді. Пропонується новий підхід розвитку мотивації до творчої праці шляхом професійного самовизначення через самопізнання, самоусвідомлення та самоорганізацію особистості методами арт-терапії.

Ключові слова: мотивація, творча праця, професійне самовизначення, самоорганізація, самоусвідомлення, арт-терапія.

Арт-терапия как метод развития мотивации к творческому труду в профориентационной работе с учащейся молодежью.

Статья посвящается проблеме выбора профессионального будущего учащимися. Рассматривается роль мотивации к творческому труду у учащейся молодежи в

современных условиях рыночной экономики. Предлагается новый подход развития мотивации к творческому труду путем профессионального самоопределения через самоусовершенствование, самосознание и самоорганизацию личности методами арт-терапии.

Ключевые слова: мотивация, творческий труд, профессиональное самоопределение, самоорганизация, самосознание, арт-терапия.

Zlochevska L.

Art-therapy is method of development motivation to creative labour in vocational orientation work with studying young people.

The article is devoted to the problem of the future of the pupils and youth professional choice. It is considered the role of their motivation for the creative work in the contemporary situation of the worket economy. Here is proposed a new approach to the creative work motivation development by the way of professional self determination throught the selfimprovement, selfconciuousness and selforganization of the personality with a help of the art-therapy.

Key words: motivation, creative work, professional selfdetermination, selfimprovement, selfconciuousness, selforganization, art-therapy.